

ДЫСКУРСНАЯ ПРАСТОРА РАМАНА У. ЭКІ “НУЛЯВЫ НУМАР”

1. Уступ. Італьянскі вучоны Умберта Эка вядомы ўсяму свету не толькі як філосаф, культуролаг, семіёлаг, лінгвіст, літаратурны крытык, публіцыст, але і як класік сучаснай літаратуры. Сусветную славу яму прынеслі яго раманы, і перш за ўсё – раман “Імя розы”, які ў 80-ыя гады нязменна ўваходзіў у спіс бестсэлераў не толькі на радзіме аўтара. “Нулявы нумар” – яго апошні раман, выдадзены ў 2015 годзе і ў тым жа годзе апублікаваны на рускай мове ў перакладзе Алёны Касцюковіч. Як самі італьянцы, так і рускамоўныя чытачы і крытыкі толькі-толькі пачалі асэнсываць і аналізаваць апошні раман У. Экі. Тым не менш у інтэрнэт-просторы ўжо створаны даволі значны крытычны рускамоўны дыскурс аб рамане “Нулявы нумар”. Зроблены намі яго кантэнт-аналіз паказвае шырокі спектр ацэнак: негатыўныя, негатыўныя з элементамі пазітыва, пазітыўныя з элементамі негатыва, пазітыўныя.

Негатыўныя ацэнкі тычацца як формы, так і зместу рамана: *“всё написанное выглядит не как полноценный роман, а как его заготовка, первый набросок, который должен разрастаться”*; *“Нулевой номер” - это пресный и скучный роман*; *для меня “Нулевой номер” был и не был, не оставив после себя никаких впечатлений, кроме “что это вообще было?”*; *“после пятидесятой страницы, увязла в тексте, как в зыбучих песках: перечитываешь строчку вновь и вновь, а в голове пустота, никаких образов, никакой истории, просто факты к сведению, как при прочтении научной литературы”*; *“неувлекательно, скучно, недостаточно художественно и вторично по отношению к остальным художественным произведениям Умберто Эко”*; *«Нулевой номер» не похож на те книги писателя, к которым читатель привык*. Падобна я ацэнкі часцей за ўсё належаць не прафесійным літаратурным крытыкам ці літаратуразнаўцам, а чытачам, якіх цікавіць мастацкая творчасць У. Экі [3].

Пазітыўныя ацэнкі па большасці належаць прафесійным знаўцам літаратурнага працэсу, якія аналізуюць ідэйна-мастацкія асаблівасці рамана “Нулявы нумар”, яго месца ў мастацкай творчасці У. Экі, прыналежнасць рамана да пэўнага літаратурнага напрамку: *“Последний роман Умберто Эко это изысканная сатира на тему журналистских стандартов, желтой прессы и продажных медиа”*; *“в «Нулевом номере» в какой-то мере произошел стилистический и интонационный возврат в 60–70-е годы — в период активных семиотических исследований, неоавангардистских экспериментов «Группы 63»*; *“Эко вновь настойчиво фокусирует наше внимание на мотивах, уже затронутых и в «Маятнике Фуко», и в «Пражском кладбище»*; *“Умберто Эко снова ударяет в колокол и расширяет пространство*

борьбы”; «Нулевой номер» порадовал еще и великолепными, убедительнейшими в своем безумии описаниями редакторских летучек”; «Нулевой номер» - еще один, классический Эко-роман”; “Это классическое постмодернистское произведение”; «Нулевой номер» — памфлет, высмеивающий состояние медиа начала 1990-х годов. Як і належыць прафесыйным водгукам, яны ўключаюць і крытычны падыход да структурных і некаторых ідэйна-мастацкіх асаблівасцей рамана [3].

2. Сюжетна-кампазіцыйная прастора рамана. Падзеі рамана адбываюцца ў пачатку 90-х гадоў XX стагоддзя ў Мілане, калі па ўсёй Італіі разгортваецца аперацыя “Чыстыя рукі”, а антыкарупцыйныя працэсы ўзрушваюць партыйна-палітычны і грамадскі ландшафт краіны. Італьянскія сродкі масавай інфармацыі адзначанага часу напоўнены выкрыццямі, сенсацыямі, гучнымі загалоўкамі. На гэтым фоне ствараецца фіктыўная газета “Заўтра”, якая павінна выходзіць толькі нулявымі нумарамі. Усяго плануецца падрыхтаваць 12 нулявых нумароў газеты – па колькасці месяцаў. За стварэннем газеты стаіць буйны дзялок па прозвішчу Вымеркатэ – гаспадар гасцініц, заводаў, параходаў, дамоў адпачынку, уладальнік кабельнага канала. Сутнасць праекта ў тым, каб з дапамогай газеты замацавацца ў вышэйшых колах фінансавай і палітычнай эліты Італіі. Нулявыя нумары газеты не будуць утрымліваць навін, актуальнай аналітыкі падзей, а толькі доммыслы, плёткі, двухсэнсоўныя каментарыі, скажоныя факты, інсінуацыі. Друкаваная газета на самой справе не з’явіцца, але пагрозы апублікавання інфармацыі будзе дастаткова, каб шантажыраваць тых, хто патрэбен Вымеркатэ для дасягнення сваёй мэты. Работнікі рэдакцыі, акрамя галоўнага рэдактара прафесара Сімеі і яго намесніка Калоны, аб гэтым не ведаюць.

Другая інтрыга сюжэту заключаецца ў тым, што галоўны рэдактар ставіць сваю мэту, каю атрымаць свой прыбытак ад нулявых нумароў. Па заканчэнні работы над нулявымі нумарамі ён хоча выпусціць кнігу аб тым, як і навошта яны рабіліся. Паколькі сам пісаць літаратурныя творы ён не ўмее, ды і наогул рабіць гэта лянуецца, то ён знаходзіць дзеля гэтага “літаратурнага раба”, Калону, якога бярэ сабе ў намеснікі.

У рамане ёсць усё тое, да чаго чытачы мастацкіх твораў У. Экі прывыклі. Гэта і сусветны заговор, і тэма фашызму, і шматлікія гістарычныя адхіленні, і цэлыя пласты тэксту і намёкі зразумець якія падчас вельмі цяжка, калі зусім немагчыма. Фармальна ў кнізе ёсць сюжэт з трохслойнай структурай. Першы слой складаюць унутраныя маналогі Калоны і любоўная лінія; другі – расследаванне Брагадоччы, звязанае са смерцю Мусаліні ў 1945 годзе. І апошні, галоўны слой – штотыднёвыя “лятучкі” рэдакцыі. Менавіта з дапамогай “лятучак” У. Эка паказвае механізмы “дрэннай журналістыкі” – машыны, якая вырабляе паклёпы, хлусню, падрывае рэпутацыі. Усе гэтыя часткі здаюцца рознымі гісторыямі, у якіх няма сувязі паміж папярэднімі падзеямі. Аднак і маналогі Калоны, і гісторыя яго кахання, і іншыя вялікія і

малыя адхіленні маюць унутраную логіку пастмадэрнісцкага твора, з яго адказам ад логацэнтрызму, з прыхільнасцю да множнасці інтэрпрэтацый, да разгалінавання тэксту ва ўсіх напрамках (канцэпцыя рызома Дэлэза і Гваттары). І. Левін, аналізуючы раман, лічыць, што “У. Эко паказалось полезным осуществить эксперимент, выкроив повествование в соответствии с духом и темпом эпохи: цивилизация «твиттера» и «фейсбука» требует иных решений. То есть краткости, легкости, подвижности, скрытых объемов, припрятанных разветвлений, подчинения содержательной глубины требованиям внешнего минимализма” [2]. Да таго ж, прадаўжае І. Левін, амаль за трыццаць пяць гадоў чытачы У. Экі “научились с большой проницательностью пробираться сквозь бесчисленные оболочки написанного и подразумеваемого, улавливать тонкие регистры текста, дешифруя аллюзии и достаточно эффективно выстраивая собственную, уже надроманную, цепочку рассуждений” [2].

3. Персанажы рамана і іх ролі. Персанажы і ролі, якія яны выконваюць, з’яўляюцца неад’емнымі кампанентамі люблага літаратурна-мастацкага дыскурса [гл. напрыклад: 1, 83 – 84]. Асабліваці гэтай прасторы рамана “Нулявы нумар” вызначаюцца іранічнымі адносінамі аўтара да сваіх герояў. Гэта яскрава праяўляецца ў выбары іх імёнаў, якія прадстаўляюць сабой назвы шрыфтаў у Microsoft Word: *Сімеі, Галона, Фрэзія, Лючыдзі, Кастанца, Камбрыя, Палаціна* і інш. Па свайму сацыяльнаму статусу асноўная частка персанажаў рамана (іх восем) належыць да аднаго слоя: усе яны з’яўляюцца рэдактарамі “нулявой” газеты. Чудзі вышэйшы сацыяльны статус у Сімеі (ён галоўны рэдактар) і Калона (ён намеснік галоўнага рэдактара). Астатнія шэсць персанажаў – радавыя рэдактары газеты.

Уся рэдакцыя складаецца з людзей, якія ніколі не займаліся аналітычнай журналістыкай і не маюць уяўлення аб падрыхтоўцы актуальных навін. Галоўны герой Калона, філолаг-недавучка, да гэтага займаўся тэхнічнымі перакладамі, унутранамі рэцэнзіямі для выдавецтваў, напісаннем грашовых дэтэктываў ці палітычных аўтабіяграфій у якасці “літаратурнага негра”. Майя Фрэзія – спецыялістка па свецкай хроніцы, складанню гараскопаў, літаратуры і Сёмай сімфоніі Бетховена. Змрочны Брагадочча заклапочаны сваёй канспіралагічнай тэорыяй аб тым, што Мусаліні ў 1945 годзе пазбег пакарання смерцю і апынуўся ў Аргенціне адкуль у далейшым уплываў на розныя гучныя італьянскія падзеі. Дапаўняюць рэдактарскую кампанію яшчэ некалькі пестрых персанажаў з цёмным мінулым – Камбрыя, Кастанца, Лючыдзі і Палаціна. Кожнага з іх хвалююць найперш свае праблемы, хаця разам з усёй камандай рэдактараў яны паспяхова спраўляюцца з “міфатворчасцю” і “скандаластварэннем”. Бадай што толькі адна Майя Фрэзія ўносіць некаторую долю цвярозага сэнсу ў дзейнасць рэдакцыі. На працягу некалькіх месяцаў каманда галоўнага рэдактара Сімеі стварае нулявы нумар газеты, які так і не з’явіўся на прылаўках кіёскаў.

4. Характар камунікатыўных сітуацый у рамане. Большая частка рамана – гэта расказ Калоны аб сабе і аб падзеях, якія адбываюцца ў сувязі са стварэннем газеты. Таму натуральна, што ў рамане перабольшвае яго маналог, на якім і трымаецца сюжэт. Камунікатыўныя сітуацыі, што ўзнікаюць па ходу расказа, чытач бачыць вачыма Калоны і чуе яго голас. Дыялогі ў рамане найбольш прадстаўлены на пасяджэннях рэдакцыі і ў любоўнай лініі Калоны з Майяй.

Праз рэдактарскія дыялогі, якія часам пераўтвараюцца ў большыя ці меншыя маналогі тых ці іншых персанажаў, раскрываецца механізм стварэння “жоўтай прэсы”, прытым У. Эка робіць гэта так прафесійна і дэтальна, што некаторыя крытыкі нават прапаноўваюць рэкамендаваць рамана ў якасці падручніка на факультэтах журналістыкі. Вопыт, сканцэнтраваны ў “Нулявым нумары”, на іх думку, дазволіць абысці (ці падпарадкаваць сабе) каварныя пасткі медыяасяроддзя і яго нораву [2].

Іншыя камунікатыўныя сітуацыі, звязаныя з адхіленнямі ад асноўнага сюжэту, нагадваюць, скараці, маналогі тых ці іншых персанажаў. Суб’ект існуе ў іх толькі дзеля таго, каб падаваць кароткія рэплікі, агучваць фразы-флажкі, якія надаюць камунікатыўнай сітуацыі выгляд дзеяння.

Асобна ідуць дыялогі Калоны з Майяй, якія дапамагаюць раскрыць характары гэтых герояў, паказаць іх сутнасць, унесці ў тэкст рамана жывы, лірычны струмень.

5. Асаблівасці стылю і мовы рамана. Стыль і італьянскую мову рамана ў рускамоўнай інтэрнэт-крытыцы сцільна ахарактарызаваў пакуль што толькі І. Левін, які добра ведае італьянскую мову і з’яўляецца перакладчыкам з яе. Ён лічыць, што імкненне У. Экі да выяўлення духа і тэмпа сучаснай эпохі “твітэра” і “фэйсбука” нашло сваё адлюстраванне ў стылі рамана – сухаватага, празрыстага, выразнага. У моўным выяўленні гэты стиль спалучае гранічную згушчанасць топасаў часопісна-газетнага і тэлевізійнага свету навін з расслабленасцю размоўнага маўлення, жартоўнага, парадзійнага і часта сцэбнага, у якім, тым не менш, там і сям расстаўляюцца фразы-флажкі, якія падтрымліваюць генеральную канструкцыю. Важным маркерам у рамане, лічыць ён, служыць і выбраны У. Эка эпіграф – радок-прызыў “Only connect!” англічаніна Эдварда Форстрэра: “Толькі спалучай!”. Звязвай фрагменты, хвасты і кусочкі мазаікі – толькі тады ты зразумееш і рушыш наперад далей відавочнага [2].

Рускамоўны пераклад рамана, выкананы вядомым і пастаянным перакладчыкам раманаў У. Экі на рускую мову Алёнай Касцюковіч, захоўвае асаблівасці стылю рамана і яго лексіка-семантычных пластоў. Тут можна знайсці і газетна-часопісны і тэлевізійны топас (газеты “*Коррьере делла сера*”, “*Ивнинг стар*”, “*Ле суар*”, “*Нью-Йорк таймс*”, рубрыкі тэлеканалаў “*Четыре колеса*”, “*Ветер и паруса*”, “*Домашний доктор*”, журнал “*На чистую воду*”, лісток “*Голос из помойки*”, телеканалы, періодіка, глянцевае журналы, новости, светская хроніка, скандальная

пресса, папарацци и инш.), і размоўнае маўленне (охренеть, пялиться, газетенка, старикашки, отбрехаться, хмырь, бзик, цапаться, хляк і інш.), і сцёб (“Ну, например, вместо «послать на хрен» будем посылать на «внешний орган генитоурологической системы мужского организма в форме цилиндрического отростка, граничащего с передним отсеком периней» [4, 23]; ці: “лучше выразаться так: гетеры пенсионного возраста откровенно фланировали, сопровождая свои движения сладострастной жестикюляцией, перед созерцателями, охваченными возбуждением” [4, 15]), і асобны спіс устойлівых словазлучэнняў, якія сталі “агульнымі месцамі” і “гатовымі выразамі” для многіх журналістаў (перетягивание каната; не мытьем, так катаньем; затянуть пояса; ни для кого не секрет; вершина айсберга; как грибы после дождя; перекрыть кислород; запахло порохом; силы правоохранительных органов действовали профессионально і інш.). Іранічны сэнс маюць аб’явы аб знаёмствах і іх каментарыі, якія робіць Майя: “Вот, значит, оригинал. «Меня зовут Саманта, мне двадцать девять, аттестат техникума, домохозяйка, разведенная, без детей, ищу мужчину приятной наружности, обязательно общительного и веселого...» А вот тебе перевод. « Скоро тридцатник, муж бросил, диплом бухгалтера, доставшийся тяжкой зубрежкой, непроходимо устарел. Работы нет. Сижу в квартире одна, заботиться не о ком, ищу мужчину, не обязательно Аполлона, но чтоб не бил, как та сволочь, за которую меня угораздило в свое время, дуру, выйти замуж” [4, 24].

6. Заклучэнне. Кніга У. Эка “Нулявы нумар” – гэта раман-памфлет на тэму падману, у якім выкрываецца недобрасумленая журналістыка, дзе ўсе лгуць, дзе любыя сродкі лічацца добрымі дзеля дасягнення галоўнай мэты: не расказваць аб падзеях, а хаваць іх любой цаной, ствараць пад сцягам Свабоды “белы шум”. Як азначае адзін з герояў рамана, заўсёды ёсць нехта, хто падманвае нас за нашай жа спінай, нават тады калі ён як быццам бы гаворыць праўду. Раман “Нулявы нумар” – гэта раман-разачараванне ў сістэме сучасных сродкаў масавай інфармацыі, алегорыя безабароннасці чалавека перад віртуальнай рэальнасцю, якая падмяняе сабой рэальныя падзеі і факты.

Літаратура

1. Гируцкий, А.А. Особенности коммуникативной организации дискурса в романе М.А. Булгакова «Мастер и Маргарита» / XLinguae, Volume 8, Issue 4, 2015. – С. 78 – 90.
2. Левин, И. Ненулевая вероятность «Нулевого номера» <https://godliterature.ru/public-post/umberto-yeko>
3. Умберто Эко Нулевой номер <https://www.google.ru/search?q=>
4. Умберто Эко Нулевой номер – читать loveread.ec/view_global.php?id=48217
5. Эко, У. Нулевой номер / Умберто Эко. М.: АСТ: Corpus, 2015. – 240 с.